

Fekete betűs ünnep

Petkovics Kálmán

Ködös őszi reggel van. A keresztsarki asszonyok fázósan összehúzták magukon a rojtos nagykendőt. Egyelőre ők képviselik az életet. Lassan, csoszogva járnak. Mint a havas téli utakon az éhes hollók. Persze, itt nincs hó. Minden szürke és fekete. Az útesten vastag, dagasztott sár. A kövesút sara valamivel pempősebb és szürkébb. A kövesutat nem szeretik. A kővön gyorsan lesántul a ló, elkopik a patája. Hamar költségbe veri magát az ember. Ezért csinálódta a köves mellett a nyári utak, ezért gázolják a szekerek az őszi vetéseket, a téli szántásokat, és állítólag ezért van annyi dolga mostanában a panaszbíróknak is. Romlik a világ. Romlanak az erkölcsök. De ez a mai nap békességesnek ígérkezik. Csendesnek. Nyugalmasnak. Az asszonyok is jobbadán a boltba igyekeznek, mákot darálni, cukrot venni, mazsolát kóstolni... Félig-meddig ünnep van. Azért félig-meddig, mert a bolt, amint láthatjuk, kinyitott, a kovács is kalapál, a bognár is kigurította a „méhel” elé Jó János tavalyelőtt összetört szekerének szalmacsóvával ellátott jobb hátsó kerekét, amire sehogy sem akad vevő, ezenkívül a borbély is az üzletajtóban áll

és ásít. Ha valóságos ünnep volna, akkor Keresztsarok minden közszolgáltatási intézményét zárva tartanák, vagy legfeljebb zárt ajtók mögött végeznék a legsürgősebb munkákat. Mert sürgős munka mindig akad. Rozsdás Mátyás például nem azért kocszik a hatodik dűlőből Keresztsarokra ünnepet ülni, hogy a harangozás után élesítetlenül vigye vissza az ekevasat! Talán jobb is, ha csak félig-meddig van ünnep. A becsületes ember egy csapásra eleget tehet a jóistennek is, a szükségnek is, és mindennek tetejébe a mákosrétest is jó egészséggel bevételezheti... Ilyen állapotok vannak mostanában.

Mindenhez természetesen szervesen hozzátartozik az ünnepi pálinka, amit az utcasarki kocsmában Benda János szolgál fel, közegészségügyi szempontból nem éppen higiénikus körülmények között, noha Benda, mint mindig, most is fehér pincérkabátban feszít. Torokköszörülő ital a pálinka. Egy kicsit bűdös is, és állítólag zsírszódát is tesz bele a kocsmáros, csak ezt nem lehet rábizonyítani. Igaz, nem is nagyon akarják. Mert a pálinka azért iható. Ilyenkor minden iható... Kint köd. Az utakon sár. A levegő nyirkos. Az em-

ber velejéig hat a nyirkosság. A kocsmajtó fölé csengő van szerelve, s ez gyakran megcsendül. Jönnek-mennek az emberek. A székeket nemigen veszik igénybe. Szokás ez. Hagyomány, ha úgy tetszik. Kocsmában ülni vagy állni... az kettő. Aki ül, az már kocsmázó, esetleg disznókupec vagy úr. A rendes ember, ha csak nincs valami nagyon sürgős elintéznivalója az adótisztviselővel vagy a szövetkezeti gazdaszáll, nem ül le, hanem állva fogyaszt. Így is el lehet beszélgetni. Pláne, ha van miről! Most van: a legelső hír a boltból, az asszonyok közül szívárgott át. A boltoslegény az este hazakisérte a tanítónőt... Meglepő dolog. De nem beszélnek róla sokat. Pletyka. Ellenben annál többet suttognak egy másik dologról. Ha ez kiptantan! Nagy botrány lesz belőle... A disznófőlvásárló... a Keceli Márton... igen! De ne szólj szám, nem fáj fejem. Különbözik meg... ha őszinték akarunk lenni, nincs ebben semmi különös. Mindenki úgy lop, csal, ahogy tud. Nem igaz? Az öregisten tudja, hogy működik a mázsa. Az ember ráhajt a kocsvál. Aztán lerakodik. Akkor visszaáll a mázsára, Keceli meg bementja... No! De még a mázsa hagyján. Vannak itt nagyobb bajok is. Alsóréten két dinárral többet fizetnek a disznóért. Hát Alsóréten más ország? Mindössze nyolc kilométerre van Kereszt-saroktól. Egy órányi járás. Nagy csalások mennek itt, kérem... A bizalmasabb dolgokat néhányan kint tárgyalják a kocsmán elött. Ennek is oka van. Az utóbbi időben, a kocsmáros, Benda János személyét kikezdte a gyanú. Átépitette a házát, motorkerékpárt vett, és éppen most alkuszik az öreg Dinnyés másfél hold földjére... Itt se tisztá minden. Ezenkívül Benda úr más tekintetben is gyanús. Jónak van a milicistákkal meg a községi tisztviselőkkel. A söntés mellől hamar a hatóságok fülébe jut a rossz szó... Miért emelték fel Nagy Mihály adóját? Vagy miért büntették meg Gosztony Ádámot pálinkafőzésért? Igen, igen. A tények beszélnek. Varjú János szidta az agrominimumot, és másnap szóba is hozták a konferencián... Kereszt-sarok egyébként híres hely. De még híresebb volt, amikor még nem volt kövesútja. A kövesutat a harmincas évek végén csinálták. Állítólag a háború miatt, bár ezt sem lehet pontosan tudni. Tényigaz, hogy a háborúban használták legjobban. Gépkocsikaravánok és tankok szaladtak raj-

ta. Harc, lövöldözés nem volt, de az ésszel élő ember könnyen elgondolhatja, mi mindenre képes az a temérdek masina meg fegyver. Egyik-másik tank nagyobb volt, mint a házak. Pedig Kereszt-sarokon meglehetősen házak vannak... De jó, hagyjuk ezt! Ha sokáig beszélünk a háborúról, még szóba jönnek az előzmények és a következmények is. Márpedig erre nincs időnk... Elég az hozzá, hogy a kövesút sok mindent megváltoztatott és sok mindent elrontott Kereszt-sarok életében. Azelőtt egy különálló, zárt kis világ volt a település. Híven őrizte a bácskai múlt sajátosságait, és híven tükrözte a bácskai tanyák között uralkodó termelési, gazdasági és társadalmi viszonyokat. Egyszóval: önállóan és rendületlenül élte a maga életét. A kultúra és a szellemi élet számára szűz terület volt. A közigazgatás számára pedig „külsőjárás” és párszáz tanyaszám. Maga a központ minden külső és minden közigazgatási beavatkozás nélkül alakult ki. Ugyanis két fontos út keresztezi itt egymást. Innen ered a falu neve is. Az utak persze most is megvannak. Az egyiket kikövezték, a másik pedig olyan maradt, mint volt. Azelőtt az öreg Bácska vándorai, a vásárokról, hetipiácokra igyekvő papucsosok, mézeskalácsosok, csizmadiák, kádárok, bognárok és kovácsok, jószágot terelő kupecok és hajcsárok, medvetáncoltatók és kintornások, valamint a külsőjárás nagybirtokai felé tartó napszámosok itt tartottak pihenőt. Az itteniek minden idegent megnéztek, megbámultak. Az udvarokat alacsony léckerítések választják el az utcától. Ez nemcsak a kilátást teszi szabaddá, hanem lehetővé teszi a betekintést a családok életébe. Húsz vagy harminc évvel ezelőtt láthattad, amint az apa szíjostorral megverte maszatos gyerekeit, mert eltörték a kaszakövet, vagy megnyergelték a kecskét, szemtanúja lehettél a családi perpatvaroknak, zsörtölődéseknek. Azóta itt-ott, a módosabb portákon megcsinálták a magas deszkakerítést, de ezzel párhuzamosan sokkal több lett a pletyka. Most már az idegeneket nem bámulják annyira, az országutakat sem lesik, még a zötyögő autóbuszot sem méltatják különösebb figyelemre, pedig ha őszinték akarunk lenni, minden új, minden változás, minden meglepetés autóbuzson érkezett Kereszt-sarokra. még az újság is, aminek valamikor nem nagy becsülete volt, de újabban egyre többen járatták. Mozgalmasabb

lett a világ. Pedig ezidőszerint az autóbusz csak kétszer halad át a falun. A ritkaságokat kedvelőknek és a bácskai múlt szerelmeseinek azt is elmondhatom, hogy Keresztsarok valódi központja — a sarok. A sarkon áll meg az autóbusz, továbbá a sarkon van a kocsmá, a bolt, a szövetkezet és az iskola. Az iskola előtt öreg harangláb hirdeti, hogy Keresztsarok népe a katolikus vallásban nevelkedett és istenfélő, bár mindezeideig még egy szűkös kis kápolnára sem futotta nekik. Papot is a szomszéd faluból, Alsórétről hozattak, mielőtt Tarkó János iskolaigazgató megtiltotta, hogy a tanteemben tartsák a misét.

Ebből nagyon komoly bajok lettek. Az iskolaigazgató rendelkezése felkavarta a vallási érzelmeiket. Nem is maradhatott sokáig a faluban. A szülők bojkottálták a szülői értekezleteket, a gyerekek pedig (egyések szerint a szülők biztatására) visszafeleseltek az órákon, és kimaradoztak. Az igazgatónak menni kellett. De az új igazgató, aki Tarkó János helyébe jött, Kovács Antal, szintén törvényesítette elődjének a misére vonatkozó rendelkezését. De róla csak azt terjesztették el, hogy kommunista, amit az új igazgató nem is tagadott. Később megszokták. Jó beszélő ember ez a Kovács. Nem áll egy-két félórászkát tölteni a kocsmában sem. Segít különböző kérvények és beadványok megszerkesztésében. Az asszonyok más módon próbálták megoldást találni: az egyházköziség indítványára tartottak egy összejövetelt a helyiséghiány kérdéséről. A megoldásra kevés remény volt. A szövetkezet gyűlésterme és a kocsmá szóba se jöhetett. Csak Asztalos János dohány-száritó pajtájáról lehetett volna még beszélni. Az jó nagy hodály, sok jó lélek elfér benne, egy kicsit szellős, huzatos ugyan, de ezidőszerint még a legnagyobb bazilikákat sem szokták fűteni. Asztalosné, leánykori nevén Rozsdás Mária, a hatodik dűlőben lakó Rozsdás Mátyás valamikori negyvenholdas, most csak maximumos gazda lánya, a maga nevében hamar el is fogadta az indítványt, sőt örült a lelke, hogy ezentúl náluk az udvarban lesz az istentisztelet. Istennek tetsző dolognak tartotta ezt. De hátra volt még a férj beleegyezése, akinek a családban a földosztás óta egyre nagyobb szava van. Hamar bebizonyosodott, hogy nem volt alaptalan a hívők gyanakvása a pajta ügyében, mert az istentől elrugaskodott Asztalos János az

egész utca füle hallatára kijelentette, hogy ő csak a dohányfűzés és csomózás idején hajlandó engedélyezni a misét, de akkor is csak úgy, ha a hívők imádkozás közben a munkában is segédkeznek neki. Asztalosné hisztérikus zokogásban tört ki, mert szeretett a falu szeme előtt szerepelni. Ezalkalomból Asztalos Jánost megtorlasként csúfnévvel látták el. Most Pogány Asztalos Jánosnak hívják. De vannak, akik már az Asztalost is kezdik elhagyni. Egyszerűen Pogány Jánost mondanak...

Pogány János azért nem olyan nagy pogány, mint gondolni lehetne. Most is ünneplőt öltött, bár lassan-lassan elkövetkezik a csomózás ideje. Ott álldogál a kocsmá előtt, és amikor Dömötör Szilveszter, a félkezű (bal karját a császár öfelsége kívánságára hagyta Doberdón), az iskola előtt rángatni kezdi a harangláb kötelét, még a kalapját is leveszi. S amikor Szilveszter abbahagyja a harangozást, nem felejt el kifejezni istennel, vallással, templommal és papokkal kapcsolatos nézeteit. Véleménye szerint jobb is, hogy Keresztsarkon a misét harangozással helyettesítsék, mert a papok az utóbbi időben nagyon elrontották tekintélyüket az úristen színe előtt, ami abból is látszik, hogy a mennybenlakó teljesen elégedett a dolgok alakulásával. Nem küld a népre sem jégesőt, sem talajvizet, sőt tavaly még a drótkukac sem pusztított, nem beszélve a krumplibogárról, aminek évek óta se híre, se hamva. Igaz, száj- és körömfájás még van, de azt mindenki tudja, hogy nem az égből jött, hanem az a buta Kovács Miska hozta a faluba. Ez úgy történt, hogy a buta Kovács egy napon észrevette, hogy nem eszik a tehén. Nem ette a szarat, hát adott neki abrakot. Azt se ette. Erre elment a szövetkezetbe, vett harminc kiló koncentrátót. De a tehén azt se akarta enni. Nekibúsulva bevezette a tehenet a faluba. Az állatorvoshoz. Tudvalevő, hogy az buta Kovács csak kéthetenként borotválkozik. Márpedig az állatorvos elé nem mehetett borotvátlanul. Odakötötte a beteg tehenet a borbélyműhely elé, és bement borotválkozni. Átkozza is azóta a borbély! Egy óra múlva minden jószágát ki kellett irtani, az utat pedig, ahol a buta Kovács elment a tehenel mind leöntötték zsírszódával, a falut zárlat alá helyezték, s két hónapig még az autóbusz sem járt. Pogány János szerint mindent a buta Kovácsnak köszönhette a

falu. Mások szerint pedig nem bottal ver a jóisten, hanem Kovács Miskával. Ilyen és hasonló beszélgetéseket lehet hallani Pogány Asztalos János társaságában. Nézeteit és véleményét tisztelettudóan meghallgatják az emberek, de azért nem veszik egészen komolyan, mert Pogány Asztalost a pogánysága mellett zsugorinak és kapzsinak tartják. De erről legtöbbet bicegő Nagy Mihály tudna mondani, akinek földjéből tavalyelőtt jó két barázdányit elszántott. Bicegő Nagy Mihály hamar rájött a csalásra, csak hogy Pogány Asztalos kilopta a mezsgyekarót, és nem lehetett megállapítani a tényállást. És mivel a községi panaszbíró nem tudott eleget tenni az igazságnak, pör lett a dologból. Mindketten ügyvédet fogadtak, az ügyvédek megcsinálták az írásokat, és nem sokára jön a mérnök a földmérőláncsal, majd az megmondja, kinek van igaza. Keresztsarok népe nagy figyelemmel kíséri az ügy fejleményeit és sokat latolgatják, hogy végül is ki fizeti meg a perpatvar adóját...

Tudom, a kedves olvasó szememre veti, hogy nem egészen ünnepi dolgokat hánytorgatok az ünnep kapcsán. Mentségemül szolgál, hogy ez csak olyan fekete betűs ünnep. Különbben sem tehetek róla, hogy a szerkesztőm (nyilván járatlan a kalendáriumban) éppen ezt a napot rendezte el kirándulásom időpontjául. S ha már itt vagyok, hadd mondjak egy pár szót a haranglábról is. Nagyon érdekes tákolmány. Négy oszlop áll, és zsindeyes fedele van. Faszindeyes. Ebben különbözik a falu többi építményétől. A faszindelet vastag sötétzöld moha fedé, ami olyan, mint az idő szorgalmas keze által szőtt bársony. A zsindey, illetve a tetőszerkezet alatt egy gerendán lóg a harang, amiről semmiféle nevezetességet nem lehet elmondani, legfeljebb azt, hogy még tekintetes korában adományozta a népnek és istennek Mata Gábor úr, aki viszont a földosztás után, az egész utca előtt, nyíltan és határozottan kijelentette, hogy nincs isten. Nagy keserűség lehetett a lelkében szegénynek, ha derecsdő fővel, kicsit megvénülten ilyen rettenetes dolgot mondott. S valóban: azóta nemigen mozdul ki a szállásáról. El is nevezték Remete Mata Gábornak. Mondom, ez a Remete Mata Gábor (akiről a későbbiek során ejtünk még egy-két szót) tekintetes korában harangot adományozott a falunak és az

istennek. Az istentől nem követelt ellenszolgáltatást, ellenben a falu esetében kikötötte, hogy a haranglábat a kálváriahegyre kell állítani. Majdnem kontrabont lett ebből, mert kálváriahegy Keresztsarok tájékán nem található. Így aztán az alsóréti tiszteleendő és néhány tekintélyes gazda közreműködésével abban állapodtak meg, hogy csinálják hegyet. Kulukkal. Tudvalevő azonban, hogy a kulukot kimondottan a szegényember számára találták fel. A szegényember pedig hosszú időre sohasem bocsáthatta kocsiját, lovát közmunkára (pláné, ha nem is volt lova, kocsija) ezért csak néhány kocsi föld gyűlt össze a sarkon, amiből nem lett ugyan hegy, de Remete Mata Gábor sem haragudhatott meg, mert mégis dombon emelték fel a haranglábat isten dicsőségére és Mata Gábor lelkének üdvösségére az Úrnak ezerkilencszázhuszonkettedik esztendejében.

Remete Mata Gábor, Keresztsarok legnevezetesebb fia, akinek hatszáz hold földet hagyott a még kutyabőrrel rendelkező néhai Mata Tamás, most már nagyon megvénült, megkopott, gyerekei is elhagyták: fia elcsavargott, lányából pedig államásfőnök lett valahol Boszniában, és most piros sapkában tiszteleg az érkező és induló vonatoknak, az öreget meg idekint a szállásán, néhány elkorcsosodott akácfa alatt egyedül emésztí a nagy emberi bánat. Az utóbbi időben az a hír járja róla, hogy meghibbant. Nem is csoda, hiszen hatszáz holdja volt, béresekhez és parancsoláshoz szokott, s jóval élete delén túl érte a nagy fordulás. Most tizenhét holdja van. De ez a tizenhét hold is elvadult, felverte a gáz, és a múlt évben is alig hét meterázsa búza termett nála egy holdon. Pedig az öreg hatszáz holdra való egyvasú, ló-, ökor- és bivalyvonatásra alkalmas ekét őriz az ólpadlason, hogy ha fordul a világ és visszakapja a hatszáz holdat. legyen mivel szántani. Az utóbbi időben Remete Mata Gábornak sem tartja a keresztsarki közvélemény komoly embernek, nevetnek az ekéken, és az ördög se hiszi el neki, hogy annyira megfordulhatna ez a világ, hogy ennek a temérdek sok traktornak, műtrágyának, agrominimumnak, fajjóságnak nyoma sem maradna. Ezt még Remete Mata Gábornak sem hiszi el a nép, hiába adományozott harangot a falunak, és hiába inti tiszteletre régi részeseit, béreseit és kocsisait, mint például Bajtai Pétert is a múltkor, hogy

„majd aratsz te még nálam testvér!” Jól megmondta neki Bajtai, hogy felkopik akkó az állam, tekintélyes úr, mert édeskevécs kenyér lesz abbul, ha hét métermázsa búzábul veszem ki a tizenegyedik részt... Bizony, bizony, itt már nem sok beszélő van. Meghibbant az öreg Mata Gábor, rá kell hagyni, hadd beszéljen, úgyse sokáig él szegény. Főleg a régi cselédei mondogatják ezt, akik földet kaptak, vagy más szakmát választottak, és sehogy sem szeretnék, ha Mata Gábor fagerendős ekéi elé ökor-, bivaly- vagy lófogatok kerülnének. Furcsa kevéreke ez a gyűlöletnek és tiszteletnek, ami azt a visszahúzódot és megvénült gazdát övezi. Nem lehet megállapítani, hogy valójában mi van az emberek lelkében: ha az öreg megjelenik a szövetkezeti gabona- vagy jószágátvevő állomás előtt, tiszteletudóan köszönnek neki, és mindaddig félig meghunyászkodva, szinte alázatosan állnak előtte, amíg nem érzik kísérteni a régi gögöt, ami fiatalabb korában alapvető jellemvonása volt ennek a letűnőfélben levő bácskai nábobtípusnak. Mintha a múlt, az anyagi függőség és a szolgálai lét kísértése és a múlttól való menekülés vágya viaskodna az emberek lelkében, akik külső tényezők hatása alatt elszakadtak egy világtól, kitépték magukat egy régi és avult társadalmi rend malomkövei közül, de még mindig nem találták meg helyüket az új körülmények között. E furcsa és egyelőre kiértékelhetetlen bűvkörből talán éppen Remete Gábor gyerekei szabadultak ki először, akik közvetlenül láthatták és tapasztalhatták egy létjogosultságát veszített életforma nyomorúságos csődjét. A fia elzúlt, lánya középiskolát végzett, és megtalálta helyét az életben. Pedig az öreg éppen a fiára volt büszke. Azt szerette jobban. Abban látta utódját. Nem engedte az iskolába sem. Azt akarta, hogy olyan legyen, mint ő, úgy bánjon emberrel és jószággal, ahogy ő bánik, gazdálkodni tanította és mulatni, büszke volt rá és szerette. Ez a Mata István is, most, élete delén, már hosszú évek óta, amióta az öreg egy nagy bordézolás után kitagadta, nem ad hírt magáról. A lányt olykor-olykor még lehet látni: szinte kivétel nélkül mindig ünnepi uniformisban érkezik, s férfiasan komoly arccal, gyalogosan indul az autóbuzsmegállótól az öreg tanyá felé, és a keresztsarkiak úgy néznek rá, mintha nem is Remete Mata

Gábor leánya volna, hanem idegen, hideg hivatalos közeg, amihez nekik és ennek a lapos tájnak immár semmitelen semmi közük sincsen.

Ez is furcsa dolog, amin sokat lehet gondolkodni. Ha a fiú, a részeges, a semmirekellő, a pocskoló, az elzúlt Mata István térne vissza, akiről úgy hírlik, hogy lopás miatt Pozsarevácon is volt, annak köszönnének, azzal szóba állnának, attól megkérdeznék, hogy szolgál az egészsége, és mikor látta utoljára az apját. Talán még egy ital borra, egy kupica pálinkára is beinvitálnák Benda János söntése elé, de a lánynak, aki ezidőszent egy nagy vasúti pályaudvar forgalmát irányítja lelkiismeretes kötelességtudással és pontosan, aki szinte egész magánéletét feláldozta a szolgálat oltárán, annak már-már köszönni sem köszönnek. Mintha a falu megérezte volna, hogy ezzel a lényel már nincs közös gondolja és problémája, beszélője sincs vele, ez testestül-lelkestül kiszakadt innen: ezt már nem fenyegeti a paraszti életforma válsága, melynek nyugtalanító jelei megmutatkoznak a három-négy holdas kisgazdák életében is. Amióta a nyolcosztályos iskola kötelezővé vált, nemcsak érettségi tablókat készítenek, hanem számontartják az iskolából kikerült növendékek további sorsát is. A kimutatás nagyon szokatlan képet ad. A tanulók zöme, mintegy nyolcvanöt százaléka elment a faluból. A szakmaválasztás azt bizonyítja, hogy sokan közülük nem is térnek vissza. Mert mit keresnének Keresztsarkon a textilipari szakiskola, a vasúti szakiskola, a fémipari szakiskola végzett tanulói? Csak a mezőgazdasággal kapcsolatos szakmákra lehet számítani: a traktoriskolák növendékeire, a kertészekre, kereskedőkre, géplakatosokra és mechanikusokra. De ők sem azért térnek vissza, ha visszatérnek, hogy a szülői házban folytassák vagy továbbfejlessék apjuk mesterségét, hanem azért, hogy állást kapjanak! Havifizetéses állást. Néhol a havifizetéses állásról úgy beszélnek, mint valami megmentőről, ami majd kisegíti a szülőket. Csakhogy ez gyenge vigasz. Matuska János fia tavalyelőtt kitanult gépészként tért vissza a faluba, állást is kapott a földművelésszövetkezetben, büszke volt rá az apja, csakhogy a gyerek korántsem bizonyult olyan szófogadó kisfiúnak, mint azelőtt volt: az első havifizetésből családi perpatvar lett. Az öreg egy lóra akart gyűjteni, de a gyerekeknek motorkerékpár kellett,

s a harmadik havifizetés után úgy összeszóalkoztak, hogy a gyerek felmondás nélkül elhagyta a szövetkezetet, és a harmadik határban lévő mezőgazdasági birtokon keresett magának munkát. Néhány év múlva órá is úgy néznek majd, mint Remete Mata Gábor lányára. Idegennek tekintik. Hálátlannak. De meddig mehet ez így? Úgy érzem, hogy erre a kérdésre nem is nekem kell válaszolnom.

Inkább visszatérek a kocsmá tájékára. A kocsmá is érdekes építmény. Vagy talán nem is annyira érdekes, mint amilyen öreg. Hosszú, sárgára meszelt alacsony falú és vastag nád-fedéllel fedett épület, és olyan szűk kis ablakai vannak, hogy az ember szorultság esetén sem férne ki rajtuk. Semmiben sem különbözik az alföldi csárdáktól, s nyilván csak azért nem nevezik annak, mert akkor Rózsa Sándor emlékéit is idézni kellene, viszont Keresztsarok népe nemigen kedveli a romantikát. Itt nem teremnek legendák. Erre itt alkalmatlan a talaj. A legendák odafönt, a homokon virulnak, a jó borok és vidámabb emberek között. A Keresztsarkiak egész jól megvannak romantika nélkül is. Elvégre ettől Benda János pálinkája nem lenne se jobb, se rosszabb. Legfeljebb csak az árát csapná fel a gazember. Így is tudja róla mindenki, hogy csal. Mert az árjegyzék is csak addig érvényes, amíg az ember szeme előtt nyugodtan állnak a betűk. De amikor a betűk táncolni kezdenek, másképp fog a plajbász. Minderről kint a kocsmá előtt lehet tudomást szerezni. Nagy huncut ez a Benda. Ha kijönnek a néptársak a városból összeszámolni a pénzt, mindig leitatva őket. Úgy táncolnak azok, ahogy Benda fütyül. De majd jön a főellenőrzés! Akkor majd a körmére néznek... Majd megkérdezik akkor, hogy honnát a motorbicikli, a rádió, a Bagat varrógép, meg a szép ruhák, meg az új szobabútor, meg az új disznóól... Majd megkérdetik azok. Csak ki kell várnai az idejét. Mindennek eljön a maga ideje... No persze a boltos se angyal. Már a boltoslegény is fesseleg. Pedig ő csak segédkezik az üzletvezetőnek. A tanítónő... Mit lehet ehhez szólni? Még elgondolni is furcsa... A Pece bakter fia meg a tanítónő! A hír reggel óta lappang az emberekben. Kissé hitetlenkedve fogadták, de aztán addig-addig kerülgették, addig-addig kacérokodtak a pletykával, míg a nap eseményévé nem dagasztották. Kitűnő alkalom ez, hogy szerep-

lőikről leszedjék a szenteltvizet. Persze a Pece bakter fiát nem sok szóra érdemesítik. Az apja mindig a falu szegényei közé tartozott. Ezenfelül pedig szeret a hatóságokhoz dörgölni. A csöszbérből él. Meg aztán, ha jól meggondoljuk a dolgot, sok minden szárad a lelkén. Tavaly a Pogány Asztalos kukoricájából eltűnt három nagy dinkatök. Az idén meg Matuska János földjén nyoma veszett egy köröszt hereszénának. Szinte alig akad ember, aki ilyen vagy olyan formában ne lenne károsult. A legérdekesebb persze az, hogy ennyi sok visszaélés ellenére is Pece Mihályt minden esztendőben újra és újra szinte egyhangúlag választják meg bakternak. De nem róla van itt szó, hanem a fiáról, a boltoslegényről. Mert ha őszinték akarunk lenni, akkor Pece bakternak is volna egy-két szava az ilyesféle lopásokhoz... Ha Pogány Asztalosnak annyira fájt az a három dinkatök, akkor miért ajándékozott három kötél szűzdohányt Pece Mihálynak? Ez is titokzatos kérdés, amire leghitelesebben Bicegő Nagy Mihály tudna válaszolni, aki szerint Pece Mihály látta, amikor Pogány Asztalos kilopta a mezsgyekarót, és azért kapta a dohányt, hogy hallgasson. Ilyen és hasonló dolgok vannak. Jó lesz kihagyni a baktert a meséből. De hogy az a kölyök mit akar? Az apja csak azért adta inasnak, mert parasztot nem lehetett belőle faragni, más embernek való szakmára pedig eleve alkalmatlan volt. Vékonydongájú, sovány szőke legényke ez, aki csak köszönni tud: jó napot kívánok, mit teszszik parancsolni... egy perc, s máris megdaráltuk a mákot, szülém... egy kis mazsolát nem parancsol... Ilyen. Az embernek megáll az esze. Egy közönséges bakter fia, honnan tanult ennyi édesbeszédűséget...

Am a tanítónő is megérdemelné, hogy külön foglalkozunk vele ebben az írásban, mert sok mindent mesélnek róla, pedig alig másfél esztendeje jött a faluba. Nagyon fiatal, előkelő, kecses és egy kicsit gőgös teremtés a lelkem. Magasan hordja az orrocskáját. Erre az utóbbi megállapításra egyelőre nincs semmiféle bizonyíték, de hát az ilyesmit mindenki érzi. Remete Mata Gábor állomásfőnök lányáról is érezni lehet, hogy idegen. Hogy más-milyen, mint a falusiak. Csakhogy egy boszniai állomásfőnökhöz nincs semmi köze a népnek. A tanítónő esetében másképpen alakul a helyzet. Ő mindennap itt van, itt jár el a házak előtt,

fogadja az emberek köszönését, vásárol a boltban, rendre inti az utcán helytelenkedő gyerekeket, sőt még a konferenciákra is eljár, pedig ott a keresztsarki asszonyoknak Pogány Asztalos szerint nem sok keresnivalójuk van. Ez azonban még nem igazolná, hogy a tanítónő valóban fenn hordja az orrát. Azt másból lehet érezni. Ez Tóth Antalék Jánoskája esetében bizonyosodott be. Tóth Antalék Jánoskája egy kicsit gyüge, egy kicsit butácska, mint az afféle gyerek, nem nagyon tudja a számolást, az olvasás se megy neki, de hát ilyesmi mással is előfordult, mégse dől össze a világ! Minden becsületes emberrel megeshet, hogy Jánoskának vagy Józsikának nehézkés a feje, nem férnek bele a betűk meg a számok, de az ilyen bajokra már abban a régi boldog világban is tudtak orvosságot. Egypár csirke, kacska, liba, egy kis krumpli, bab, ez, az... Pénzt nem adtak. Abból mindig kevés volt. A lekenyerezés itt ajándékokkal történt. Nem avatták bele sem az államot, sem a bankot. A megboldogult Burány tanító, isten nyugosztalja szegényt, nem fogadott el készpénzt soha. Tudom, kevés a pénz barátocskám, tudom, szokta mondogatni. Hozzál inkább egy pár hízókacsát... Vagy két szál kolbászt... De száraz legyen, barátocskám, mert a nyers kolbászt nem viseli el a gyomrom... Volt, hogy a saját házát is kihagyta a dologból. Csak azt mondta: vigyél a kocsmárosnak egy mázsa krumplit, vagy a boltosnak ötven kiló lisztet. Ezzel Jánoska vagy Józsika ügye elintéződött. Így voltak akkoriban elrendezve a dolgok. Ilyen volt a törvény. Tóth Antalékat igazán nem illeti megvetés azért a pár nyavalyás csirkéért, amivel Jánoskájukon akartak segíteni. És arról se tehet az a szegény Tóth Antalné, hogy ráakadt erre a gögös tanítónőre. De hogy ráförmedt: nem kell! Engem nem lehet lekenyerezni. Jobb volna, ha otthon többet foglalkoznának a gyerekekkel. Agyonkényeztetik, mindent ráhagynak. Így nem lesz belőle ember... És Jánoska valóban megbukott.

Azóta a tanítónő gyakori témája mindenféle szóbeszédnek. Ha tudná, mekkora jelentőséget tulajdonítanak személyének! Ittlétét a Tóth Antal-féle botrány előtt természetesnek, magától értetődőnek vették. De aztán hirtelen megváltozott a falu szemében. Az ablakok mögül, a kiskapuk sarkából lesik, összesúgnak mögöttes a boltajtóban,

tudják, milyen ruhái vannak, hány pár cipővel rendelkezik, tudják, mennyi a fizetése, mire pazarolja a pénzt, és Kincses Mari néni jóvoltából az is közhírré lett, hogy tavaly télen, amikor elkapta a spanyolnáthát, álmában félrebeszélte, jajgatott, de az istent egy árva szóval sem említette. Kincses Mari néni jóvoltából tudni azt is, hogy a tanítónőnek könyvei vannak, esténként olvasni szokott, és lefekvés előtt sohasem imádkozik. Szóval az asszony nép alaposan megösmerte a tanítónőt. Ez vitathatatlan. És nem véletlen. Hiszen a közművelődés gondja Keresztsarkon és nemcsak Keresztsarkon, hanem a Pece dűlőtől a Híres sorig az egész világon időtlen idők óta legelső sorban az asszonyok gondja volt. Mit törődött az apjuk azzal, hogy Jánoskának vagy Juliskának nem megy az olvasás, számolás, vagy szegénykének se hogy sem megy a fejebe a vers, az anyám tyúkjá vagy a zúg az esti bogár... Az apjuk legfeljebb káromkodott. Megmondta, hogy azt a szakramentumos úristenit, a számolásnak menni kell... Vagy nem is vette komolyan a dolgot. Nevetett. Esetleg fölidegesedett, és kiment az istállóba új almot tenni a jószág alá. Könnyű volt az apjuknak. De az anyjuk nem hagyhatta ennyiben a dolgot. Neki cselekednie kellett. Segíteni persze ő sem segíthetett, mert a számolás neki sem nagyon ment, az olvasás nemkülönben, de hús tojás, egy pár csirke, kövér kacska — már aminek keletje volt — leginkább segített. Sokszor az apjuk tudta nélkül. Mert az apjuknak nem kell mindent tudni. Az apjuk nagyon felületes a közművelődés terén. Ráförmedt Jánoskára vagy Juliskára: tanulj, a teremtsit, mert a szíjostorral kirepígetem a lábodszárát. De aztán év végén meg sem nézi a bizonyítványt. Én ezek után még azt a szegény Tóth Antalné is meg tudom érteni. Mert tudni kell mindenkinek, aki a közművelődés dolgába ilyen vagy olyan formában beleavatkozik, hogy a fentebb ismertetett tények nélkül nagyon sok rossz bizonyítványt kellett volna kiállítani. Nem úgy volt ám máskor, mint most van. Mostanában jönnek-mennek a tanítók és tanítónők. Egyiket idehelyezik, a másikat elhelyezik. De bezzeg az öreg Burányt legénykorában idetették, és a koporsófolelet is itt szögezte rá Dömötör Szilveszter, a félkezu harangozó. Ő volt a tanító! Nem is kínozza a gyerekeket. Ösmert mindenkit a környéken. Tudta, kinek

hány és milyen idős gyereke van. Jobban számon tartotta a népszaporulatot, mint a közigazgatás és a statisztikai szolgálat. Ha aztán kacsapecsenyét akart ebédelni vasárnap, adott egy kettest. Pontosan tudta, melyik gyereknek mikor kell kettés adni. És nála nem volt jó tanuló meg rossz tanuló. Nála csak deák volt. Intőosztás? Szülői értekezlet? Államvizsga? Burány tanító bácsi szótárában nem szerepeltek ezek a szavak. De nagyon szakavatott volt. Télen a disznóvágások idején kiment a piacra (akkor még piac volt Kereszt-sarkon, a gabona és a jószág ára szüntelenül ingadozott, ennél fogva igen nagy piacok voltak, nem úgy mint most, mikor az árakat a szövetkezet garantálja, és mindegy, melyik nap adja át az ember a gabonát vagy a jószágot), szóval Burány tanító bácsi kiment a piacra, végignézte a számbavehető gazdákat meg a felhajtott jószágot, kinézett magának egyet, s csak úgy odamondta: a Pista gyereken segíteni kellene. A Pista gyerek szülei tudták kötelességüket. De ne gondolja senki, hogy az öreg Burány — isten nyugosztalja szegényt! — pumpolta az embereket. Nem! És nem is hordta fenn az orrát. Szépen, szabályosan és igazságosan osztotta el a terheket, még a birtokviszonyokat is figyelembe vette: a kalendárium szélére gondosan feljegyezte, kitől mikor és mit hajtott be, mert nagyon igazságszerető ember volt. Kétszer senkire sem vetette ki az adót. De nem is bukott meg a kereszt-sarki iskolában egy gyerek sem. Most meg? Ötvenből tizenöt megbukik .. Hát rendjén van ez? Egyik gyerek csúfolja a másikat. Nagy számár, még mindig elsőbe jár... Mire való ez? És minden rossz az ilyen tanítónők miatt van. De majd elhelyezik Kereszt-sarokról... Utóvégre demokrácia van! Még a konferencián is mindenkiről mindent el lehet mondani...

Aminthogy igaz is. Vannak is olyan konferenciák az utóbbi időben, hogy még hazaküldeni sem lehetne az embereket. A földosztás óta ennyien még sohasem jártak gyűlésekre. Persze csak ősszel és télen, mikor ráér a nép. Nyáron, dologidőben nemigen gyűléseznek. Nyáron Sajti Pista is kevesebb időt szentel a társadalmi munkának. Erről a Sajtiról egyébként az a hír járja, hogy tud a nép nyelvén beszélni. Ragadványneve is népszerűségéről tanúskodik: Népfrontos Sajtinak hívják. Mikor a népfrontos Sajti a kézbesítők által összerendeli a konferenciát (már

megbocsássanak a kifejezésért, de szeretnék hű maradni a kereszt-sarki nyelvjáráshoz), akkor annyi ember ösz-szegyül, hogy nem férnek a terembe. A hallgatóság egy része kénytelen kint fülelni az iskola folyosóján. Mivel hangszóró nincs és a teremből nem minden szó hallatszik ki a folyosó végére, az emberek úgy segítenek magukon, hogy egymásnak adják a szót. A nagyobb zajongások esetén hátulról elindul a kérdés: mit mond? S nemsokára jön a válasz: azt mondja, hogy rosszul fizessük az adót... Mondjátok meg neki, hogy nincs pénzünk... Ezt nem mondják meg a szónoknak. Ki az ördög hinné el. Miből vennék a sok rádiókészüléket, kerékpárt, új bútorokat! A háború előtt csak a boltosnak volt rádiója. De az se muzsikált rendesen, csak recsegett. Most meg már a bakter, a Pece Mihály is vett rádiót. Tavalyelőtt vezették be a villanyt. Akkor is konferenciáztak. Megszavazták a közkölteget a póznákra. A szövetkezet ügyét is tárgyalták. Nagy odamondások voltak! Ha így, az anyagi alapján nézzük, vizsgáljuk ezt a falut, a népet, a sokféle érdekeket, és elfelejtjük a többi, a boltost, az iskolát, a kocsmárost, a disznóátvevőt, akkor a kereszt-sarkiokról sok szépet lehet mondani. Józan, dolgos, meggondolt emberek. Olyanok, amilyenekké az élet formálta őket. S itt nem ártana pár szót szólni a lét anyagi alapjairól, hiszen akármelyik közéleti kérdést, gondot próbáljuk feszegetni, mindig ide lyukadunk ki.

Kereszt-sarok nem közigazgatási központ, csak kataszteri község. Valamikor tanyaközpont volt. Külsőjárás. Az adót, a harmincnégy kilométerre lévő városban fizették. Ott írárták át az eladott jószág járlatlevelét is, ha egyáltalán átírárták. Legtöbbször nem írárták át, hanem a régi járlatleveléhez hasonló jószágot. De volt olyan eset is, hogy az emberek kölcsönadták egymásnak a passzust, hogy ne kelljen a magas közigazgatási hivatalokhoz fordulniuk. Általában jól megvoltak a hivatalok nélkül. A rend megőrzése is csak a bálak, a mulatságok alkalmával okozott komolyabb gondot. A rendezvényekre a szomszédos Alsórétről két lovascsendőr jött... Csak ilyen közgondjaik voltak. A gazdasági, politikai és társadalmi életben a távoli szemlélők szerepét játszották. És most egyszerre tevékeny részesei lettek minden megmozdulásnak, s az egyéni érdekeken, célkitűzéseken, számítgatásokon

túl egyre jobban meg kell ismerniök azokat a szigorú kereteket, amiktől a település jövője és a nép további boldogulása függ. A szövetkezet épületében működő helyi népbizottsági kirendeltségben meg lehet tudni, hogy Keresztsarok kataszteri községhez 6200 hektár elsődrendű bácskai szántó tartozik. Szinte minden talpalattnyi föld megművelhető. Csak Alsórét közelében van néhány holdnyi legelő és nádas, de ez olyan kevés, hogy nem is tartják számon. Ezen a 6200 holdon a legújabb népszámlálási adatok szerint 1230 család él. 1230 kimondottan mezőgazdasági jellegű háztartás. A hatezer-kétszáz hold háztartások szerint a következőképpen oszlik meg: szányolcvanhat családnak két holdnál. kevesebb földje van (ezek jobbadán a faluban laknak, mint például Pece Mihály, a csósz, Sajti István, a népfrontos, Dömötör Szilveszter, a harangozó és a többiek), háromszáznegyvenhat család birtoka két holdtól öt holdig terjed (a pörösködő Bicegő Nagy Mihály, Matuska János, aki a fia fizetéséből akarta birtokát gyarapítani és mások), kétszáztizenkét háztartáshoz öttől nyolc holdig terjedő birtok tartozik (Gosztonyi Ádám, akit pálinkafőzésért megbüntettek, Keceli Márton, a sertésátvevő, akire a fél falu haragszik és mások), és négyszáznolcvan család több mint nyolc hold földdel rendelkezik (a feltörekvő és zsigori Pogány Asztalos János, a magabazárkózott Remete Mata Gábor, Pogány Asztalos apósa, Rozsdás Mátyás és a többiek). Ezek a családok szinte kimondottan a földből élnek, a földtől függenek. És sokat dolgoznak. Ha figyelembe vesszük, hogy a 6200 hold bácskai szántó megműveléséhez 565 lovasfogat és három traktor (a mezőgazdasági szervezetekből kiszuperált öreg masinák), húsz aratógép, negyven vetőgép és tizenöt kisteljesítőképességű darálómalom van, akkor körülbelül meg lehet érteni, hogy a sok emberi veríték mellett is, a termés átlagos hektáronkénti hozama miért alacsonyabb, mint a szomszédos mezőgazdasági birtokon, és hogy a keresztsarki gyerekek a nyolcosztályos iskola elvégzése után miért nem akarnak parasztként maradni, és miért nem kíváncsoznak ide vissza az elszármazott fiatalok.

Hiszen a paraszt soha ilyen könnyen nem juthatott földhöz, mint most. Ezt Pogány Asztalos szokta mondani, aki szeret a hatóságok szemébe hizelegni. Mindenki a maga kedve szerint bol-

dogulhat... Ebben tökéletesen igaza van Pogány Asztalosnak. Mit jelent a boldogulás a valóságban? Azt jelenti, hogy a földtulajdonosok egy része kiöregedett, a termelés szempontjából passzivizálódott, vagy elköltözött a szállásokról. Ennek eredményeképpen már most mintegy másfélezer hold földet nem a tulajdonosa művel! Az ilyen földeket olcsó pénzért ki lehet árendálni. A törekvő ember a maga kedve és lehetősége szerint bérelhet földet, s annyit dolgozhat, amennyit csak akar. Igaza van Pogány Asztalosnak. Csakhogy van az éremnek másik oldala is. Keresztsarok átlagosan egy lovasfogatra, tehát egy ekére tizenegy hold föld jut! Ezek a földeken a búza átlagos hozama alacsonyabb, mint a háború előtt. A pörösködő Bicegő Nagy Mihály délelőtt a kocsmá előtt azt mondta: Van négy hold sajátom, de kilenc hold madártrágyával trágyázott földet tartok! Ez igaz. Bicegő Nagy Mihálynak van lova, kocsija, egy vaddisznós ekéje, tizennyolc hízója és egy tehene. A saját földjét minden harmadik évben megteríti istállótrágyával, emberségesen megszántja, de a madártrágyával trágyázott földeket éppen hogy felkarcolja az ekével. És most tessék Bicegő Nagy Mihálynak megmagyarázni, hogy ennek nem lesz jó vége. Hogyhogya nem lenne jó vége. — mondja ő szenvedélyesen, mert vitatkozó természetű ember — minél jobban elromlik a föld, annál kisebb lesz az árenda! Lényegében Pogány Asztalos is ugyanazt vallja, csak másképpen. Ő sokkal agyafúrtabb, mint Bicegő Nagy Mihály. Tudatosan védi saját kisparaszti érdekeit. S mivel nehezebb átlátni rajta, könnyebben érvényesül a közéletben is, és szavának nagvobb súlya van. Így lett többek között a földműves szövetkezet tanácsának tagja is. A földműves szövetkezet múlt évi zárszámadása sok gondot okozott. Kitűnt, hogy a gépállomás veszteséggel dolgozott. Amennyi hasznót hozott a terményforgalom, annvit vitt el a gépállomás. Pogány Asztalos nyomban szólásra emelkedett: „Ha így áll a helyzet, akkor nincs sok helye a beszédnek. Likvidálni köll a traktorokat...” Ugyanis a szövetkezet traktorai nagy mértékben veszélyeztetik az árendát. Tavaly a másfélezer elhagyott földből mintegy háromszázat már a szövetkezet gépei műveltek társastermelési és bérleti alapon. A veszteség

onnan eredt, hogy ez a háromszáz hold háromszázötven helyen volt. A traktorok több időt töltöttek az utakon, mint munkában. S ha tudjuk, milyen állapotban vannak a kereszt-sarki utak ősszel és tavasszal, akkor azt is könnyen megérthetjük, hogy a tizenkét szövetkezeti traktor közül tavaly kettőnek tengelytörése, háromnak pedig más nagy baja volt. Am mindez nem teszi alaptalanná Pogány Asztalos érveit...

Itt vagyunk a konferencián. Pogány Asztalos javaslatáról vitáznak. A kis agronómus, Radaković Slobodan szerb nyelven beszél. A tanítónő tolmácsolta neki Pogány Asztalos felszólalását. Először a mezőgazdasági termelés távlatait ecseteli. Adatokat idéz a község távlati fejlődésének társadalmi tervéből. Utána megállapítja, hogy Pogány Asztalos javaslata reakciós javaslat. Pogány Asztalos nemigen tud szerbül. De ezt mindjárt megértette. Közbeszólt, és kijelentette, hogy ebben a faluban csak Remete Mata Gábort lehet reakciónak nevezni, no meg az ő apósát, Rozsdás Mátyást, aki nem jár a konferenciákra, és mindig a köz-költség ellen szavaz. Pogány Asztalos a továbbiakban az osztályharcról is elmélkedett, s megállapította, hogy ebben a faluban, mármint Keresztsarkon, megszűnt a kizsákmányolók és a kizsákmányoltak osztálya, itt csak dolgozó emberek vannak, akik úgy ütökvérlik a világot, ahogy tudják. Megtapsolták a felszólalását. A kis agronómus idegesen feszelt, de nem értette pontosan, miről beszélt Pogány Asztalos. Úgy lenne jó, ha például a tanítónő is felszólalna, aki igen tevékeny a társadalmi életben, világnézetileg megbízható, Marx Tőkéjét is olvasza, és tisztában van azzal, hogy a kapitalisták elhaló osztály, de felszólalhatna a mellette ülő kereskedősegéd is, hiszen ő is elvégzett egy szemináriumot, ahol egyet-mást megtanult a tudományos világnézetéről, de vannak mások is, akik politikai tanfolyamot és szemináriumokat végeztek, ismerik a párttörténetet, csak a tanultakat sehogyan sem tudják összhangba hozni azzal, amit Pogány Asztalos mondott. Így hát a népfrontos Sajti szólal fel, aki szintén nem látja egészen tisztán a helyzetet, de azt határozottan állítja (még az asztalt is veri hozzá), hogy a szövetkezeti traktorokat nem lehet eladni. Mit gondoltok, néptársak, kinek adnánk el a traktoro-

kat? A privátoknak! Azt nem lehet, mert akkor erősödik a kapitalizmus a falun! Őt is megtapsolták. No és — kialtott közbe Pogány Asztalos — ha a traktorok tönkreteszik a szövetkezetet, akkor nem erősödik a kapitalizmus?! A kis agronómus jobbra-balra forog, nem érti a nyelvet, de úgy látszik, már a tanítónő sem tudja tolmácsolni, miről van szó. No azért Sajtit nem kell féltetni. Ha nincsenek érveik, előveszi szónoki képességeit. Elkanyarodik az eredeti témától, és másról kezd beszélni, hogy aztán oldalról közelítse meg ellenfelét, mint az ökölvívók: Különböző az osztályharc még nem is szűnt meg a falun — magyarázza —, mert ha megszűnt volna az osztályharc, akkor az Asztalos Jancsinak se lenne szabad napszámokkal palántáltatni a dohányt! A szocializmus győzelme csak akkor következik be, ha minden ember az érdeme szerint kapja a fizetést! Az ilyen beszédet csak helyeslés illetheti Keresztsarkon.

A konferenciákon néha kiéleződnek a falu legfontosabb kérdései. A szolamok itt is, mint mindenütt, átsegítik az embereket az ismeretek és tudás hézagain. Ugyanezt szolgálják az általánosítások, a zavaros elmélkedések és dogmatikus kijelentések. Nem vagyok hivatott ítéletet mondani a kereszt-sarki kommunisták eszmei és politikai neveléséről, de ha már itt tartunk, el kell mondanom azt is, hogy a központokban készített kaptafaszerű tantervek, amelyek alapján az itteni fiatalok tudományos világnézetet tanulnak, nem mindig szolgálják a kívánt célt. A helyi viszonyok pontos ismerete és áttekintése nélkül az általános, jobbadán elméleti ismeretek bővítése néha zavarja az embereket. Ugyanis a ferdeségek, a helytelen jelenségek nem eszmei téren jelentkeznek, hanem a gyakorlatban. Konkrét formában. Az öreg Remete Mata Gábor valóban nagybirtokos volt, kulák, ezt vallja is, távöltartja magát mindentől, s azt sem titkolja, hogy visszavárja a régi rendet — mégis ha őszinték akarunk lenni, akkor az öreg Remete Mata Gábort inkább komikus és szánandó figurának lehet tekinteni, mint komoly kerékkötőnek, aki meggátolhatja a pozitív törekvéseket. Ezzel szemben Pogány Asztalos János kispapaszt volt, dolgozó és törekvő, ezenkívül okos és agyafúrt, aki tudja, mit miért tesz, és aki ismeri az érvényesülés lehetőségeit is, és aki éppen

ezért nagyon sok bajt és kárt okozhat. A szövetkezeti traktor az ő szemében mindaddig szálka marad, amíg a másfélezer hold elhagyott föld problémája meg nem oldódik. Pogány Asztalos pontosan tudja, hogy ez a másfélezer hold föld nagy kérdés, nagy gond, tudja azt is, hogy a földműves szövetkezet előbb-utóbb megtalálja a megoldás módját, de amennyire tőle telhet, gátolja ezt a folyamatot. Ez az ő érdeme. Ugyancsak másféle típus Pogány Asztalos apósa, Rozsdás Mátvás, aki nem jár konferenciákra, de nagyon tisztán látja, hogy mi történik körülötte, ennél fogva nyíltan ellenez mindent, ami a szövetkezetből vagy a népbizottságból jön. Nagyon jellemző, hogy Rozsdás Mátvás még a falu villamosítását is ellenezte, mégis a szállásiak közül az ő tanyáján gyulladt ki elsőnek a fény. Az érdekek kereszt-tüzeiben forr, változik, alakul az élet, bomlanak a régi életformák, foszlanak a társadalmi rétegek, és a régi, a változatlanak látszó külszín mögött a korszerű élet legégetőbb kérdései várják a megoldást, és mindez nem megy simán, sem egyszerűen, sem könnyen...

Fekete betűs ünnep. Kint állok az iskola előtt. Bent még tart a konferencia. Úgy látszik, az „egyéb”-nek tervezett napirendi pont itt ugyanolyan hosszadalmas, mint a városokban. Mindenki igyekszik elmondani a maga ügyét-baját. Birálják a disznóátvevőt, a boltost és tanítókat. Az autóbusz sofőrjét pedig már szidják is, mert nem engedte a zsákba kötött kismalacokat bevinni a kocsiba. A buta Kovács Miskával esett meg ez, akinek a száj- és körömfájást köszönheti a falu: zsákba kötött két választási malacot, és elhatározta, hogy beutazik a városba, mert ott magasabbak az árak. A kalauz idejében észrevette a csalást, és kitessékelte a kocsiból. Kovács Miska mérgében a helyszínen féláron eladta a malacokat a kocsmárosnak, és azonmód elitta az árát. Aztán vannak még más ügyek-bajok is odabent, de ki tudna mindentről számot adni... Még aztán az embernek a feje is megfájdul idővel. Idekint nyirkos a levegő. A keresztisarki házak apró ablakai úgy világítanak az éjszakában, mintha a falu végtelen hosszú vasúti szerelvény volna. Ez a szerelvény egyelőre áll. Hatezer-kétszáz holdon áll, de nem mozdulatlanul... Szemben, a kocsmában is folyik egy konfe-

renca. Rozsdás Mátvás asztalát ülik körül néhányan. Közöttük vannak olyanok is, akik az iskolából jöttek át, hogy idejében beszámoljanak a történetekről. Nem lehetne mondani, hogy Rozsdás Mátvást egyáltalán nem érdeklik a falu gondjai. De olyan alacsonyra mégsem szállhat le, hogy személyesen is megjelenjen az iskolában. Itt van Dömötör Szilveszter is, a félkezű harangozó. Nagyon hallgat, mert Rozsdás pálkáját issza. A kocsmáros halkan valami nótafélét fütyülészik, és egy kései légy idegesen kering a villanyégő körül. Alacsony, mestergerendás terem. Szűk és dohos. Ósdi bútorok és kissé nyomott hangulat. Rozsdás Mátvás koccintásra emeli poharát, aztán Dömötör Szilveszteren felejté tekintetét: Jó katona voltál, Szilvi — mondja leereszkedően —, becsületesen védted a hazát... Dömötör Szilveszter felhajtja a pálkát, és úgy néz Rozsdás Mátvás pirospozsgás arcára, mint puli a gazdjára.

Odaát az iskolában véget ért a konferencia. A boltoslegény a harangláb alatt megvárta a tanítónőt. Kicsit szégyenlős még a legény. Nem akart mindjárt bent a lány mellé szegődni. Pedig igazán odamehetett volna, hiszen már mindenki tudja a dolgot. Egy elárvult villanylámpa ég az útkereszteződésnél. A fénykörben világosan lehetett látni a két fiatal sziluettjét. Egy-másba karoltak, összebújtak. Számukra most már nem voltak ellentétek, pletykák, gondok, problémák, csak a szerelem volt, a maga tiszta nagyságában és emberi egyszerűségében. Boldogok voltak. Tudom, biztosan tudom, hogy boldogok voltak, mert nem lázadtak a ragadós sár ellen, nem törődtek a rossz utcai világítással, Bajtai Péter Viola nevű kutyájára sem haragudtak, pedig nagyon megugatta őket a léckerítés mögül... Ők ketten most nagyon szeretik ezt a falut. Talán az életet sem tudnák elképzelni nélküle... Később majd összeházasodnak, születik majd egy gyerek, vesznek egy fehér gyermekkocsit, amit nem lehet végigtolni az utcán, aztán szűknek bizonyul a szoba, moziba se ártana néha menni, később majd ők is elmennek innen... itthagyják a falut, mert eddig mindenki itthagyta, akitől valamit várni lehetett... Voltak itt már fiatal közgazdászok, mezőgazdasági mérnökök, állatorvosok, de mind elmentek, hogy újak jöjjenek helyükbe, és az újak sohasem ott foly-

tatták a munkát, ahol a régiek abba-hagyták... Talán ha volna egy-két jobb lakás... mozi... egy rendesebb vendéglő... talán akkor megmaradna valaki. De így... hiába, manapság már nincsenek Burány tanító bácsik, akik úgy belegyökereztek ebbe a porba és sárba, mintha öröktől fogva itt lettek volna. Nem, most már nincsenek Burány tanító bácsik... De az is lehet, hogy soha nem is voltak... Hogy csak a képzelet szülte őket...

Még egyszer találkoztam a szerelme-
sekkel. A gépkocsi lámpájának fényé-
ben tűntek fel az utca végén. Egy
korhadt vén eperfa mellett álltak, nem
csináltak semmit, csak álltak, a le-
gény az eperfa barázdás törzsét simo-
gatta, a lány pedig a legényt nézte...
Aztán újra belevesztek a sötétségbe,
magukra maradtak, s lehet, hogy a
hajnal is ott hasadt rájuk a fa mel-
lett... Ebben sem lenne semmi külö-
nös. Hiszen ilyesmi, állítólag már má-
sokkal is megtörtént az életben...

